

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства: поняття, зміст, сучасні підходи

Юлія Андріївна Галаз¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.11.2023	Економіка	342.9

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10978311>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Стаття присвячена дослідженню поняття, змісту та сучасним підходам правового статусу іноземців та осіб без громадянства. Наголошено, що упродовж багатьох років, коли Україна отримала свою незалежність та суверенітет перед державою доволі гостро стоїть питання щодо законодавчого урегулювання статусу іноземних осіб та осіб без громадянства, які перебувають на її території. І в науковій літературі, і в публічних виступах посадових осіб держави не один раз піднімалось питання про необхідність належного законодавчого регулювання правового статусу іноземців та осіб без громадянства, що передусім було зумовлено неконтрольованим потоком нелегальних мігрантів. Значна кількість іноземців, прагнучи потрапити через територію нашої держави, до країн Західної Європи, використовували для цього усі можливості, і законні, і незаконні. З огляду на це законодавець змушений був у найкоротші терміни приймати низку законодавчих актів, які частково сприяли реалізації правового статусу іноземців та осіб без громадянства в нашій державі. Підкреслено, що і нині, на жаль, питання, щодо ефективної протидії незаконній імміграції в нашій державі не знято з порядку денного.

Зроблено висновок про те, що проблематика правового статусу є однією з актуальних проблематик сучасної юридичної науки, що набуває особливого значення в умовах, коли Україна буде правову, демократичну і соціальну державу. У загальнотеоретичному аспекті правовий статус надає змогу особі бути носієм прав і обов'язків та ставати учасником певних правовідносин. Водночас, будь-яка особа, як суб'єкт права має власну волю на здійснення дій або утримання від таких, що передбачає її правовий статус.

Ключові слова: статус, правовий статус, правове становище, імміграція, іноземці, особи без громадянства, біженці, міжнародно-правовий статус особи, права і обов'язки людини, держава.

---

¹аспірант кафедри адміністративного та інформаційного права Навчально-наукового інституту права, психології на інноваційній освіті Національного університету «Львівська політехніка» ORCID ID 0000-0002-6113-7911

Legal status of foreigners and stateless persons: concepts, content, modern approaches

Abstract. The article is devoted to the study of the concept, content and modern approaches to the legal status of foreigners and stateless persons. It was emphasized that for many years, when Ukraine gained its independence and sovereignty, the issue of legislative regulation of the status of foreign persons and stateless persons residing on its territory is quite acute. Both in scientific literature and in public speeches of state officials, the question of the need for proper legislative regulation of the legal status of foreigners and stateless persons, which was primarily due to the uncontrolled flow of illegal migrants, was raised more than once. A significant number of foreigners, seeking to get through the territory of our state to the countries of Western Europe, used all opportunities, both legal and illegal, for this. In view of this, the legislator was forced to adopt a number of legislative acts in the shortest possible time, which partially contributed to the realization of the legal status of foreigners and stateless persons in our state. It is emphasized that even now, unfortunately, the issue of effective countermeasures against illegal immigration in our country has not been removed from the agenda.

It was concluded that the problem of legal status is one of the urgent problems of modern legal science, which acquires special importance in the conditions when Ukraine is building a legal, democratic and social state. In a general theoretical aspect, legal status enables a person to be the bearer of rights and obligations and to become a participant in certain legal relations. At the same time, any person, as a subject of law, has his own will to perform actions or refrain from such actions, which his legal status provides.

Key words: status, legal status, legal position, immigration, foreigners, stateless persons, refugees, international legal status of a person, human rights and responsibilities, the state.

Вступ

Упродовж багатьох років, коли Україна отримала свою незалежність та суверенітет перед державою доволі гостро стоїть питання щодо законодавчого урегулювання статусу іноземних осіб та осіб без громадянства, які перебувають на її території. І в науковій літературі, і в публічних виступах посадових осіб держави не один раз піднімалось питання про необхідність належного законодавчого регулювання правового статусу іноземців та осіб без громадянства, що передусім було зумовлено неконтрольованим потоком нелегальних мігрантів. Значна кількість іноземців, прагнучи потрапити через територію нашої держави, до країн Західної Європи, використовували для цього усі можливості, і законні, і незаконні. З огляду на це законодавець змушений був у найкоротші терміни приймати низку законодавчих актів, які частково сприяли реалізації правового статусу іноземців та осіб без громадянства в нашій державі.

І нині, на жаль питання, щодо ефективної протидії незаконної імміграції в нашій державі не знято з порядку денного. Отже, окреслена тематика ще не до кінця досліджена і не втратила своєї актуальності.

Стан дослідження проблеми. Варто зауважити, що аналізуючи питання правового статусу іноземців та осіб без громадянства необхідно звернути увагу на два аспекти. Перший – це власне категорія «правовий статус», другий – це питання пов'язані з імміграційними процесами. Відтак, у контексті окресленої проблематики цінними є наукові напрацювання таких українських вчених як В. Авер'янов, Д. Белов, Ю. Бисага, С. Бобровник, Н. Бортник, І. Жаровська, Т. Коломоєць, В. Колпаков, О. Кузьменко, Н. Литвин, О. Малиновська, Н. Ортинська, М. Сірант, О. Сочилияс-Павлів, І. Полховська та багато ін.

Мета цієї статті полягає в аналізі окремих положень, що стосуються сучасного бачення, змісту та сутності правового статусу іноземців та осіб без громадянства.

Результати

Розглядаючи питання правового статусу людини і громадянина доцільно звернути увагу на думки, висловлені І. К. Полховською, яка елементами структури конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні визначає: права, свободи, обов'язки як його основа; громадянство; правосуб'єктність; гарантії прав і свобод; юридична відповідальність. Водночас, особливий акцент вчена робить на такому елементі, як принципи конституційно-правового статусу особи [1, с. 20].

Беручи до уваги етимологію слова, І. К. Полховська, зауважує, що принципи права – це основоположні засади чи ідеї, які визначають спрямованість правового регулювання. Вони кладуть початок процесу: 1) формування; 2) розвитку; 3) функціонування права. Вони стисло й концентровано відображають найсуттєвіші риси права [1, с. 21]. Аналізуючи окремі підходи до розуміння принципів правового статусу людини і громадянина, вчена вважає, що такими принципами конституційно-правового статусу є: 1) рівність прав людини і громадянина, рівність перед законом; 2) гуманістична спрямованість конституційно-правового статусу особи; 3) відповідність основ правового статусу особи міжнародно-правовим стандартам; 4) невідчужуваність й непорушність прав і свобод; 5) невичерпність й гарантованість прав і свобод; 6) єдність прав і обов'язків [1, с. 22].

За загальним правилом, участь іноземців та апатридів у політичному житті України не допускається, але окремі права, що належать до категорії політичних (адже будь-яка класифікація є умовною), за ними визнаються. Зокрема, йдеться про право на об'єднання у громадські організації, професійні спілки, релігійні організації, право на звернення неполітичного характеру, а також право на участь у неполітичних масових акціях. Більше того, конституційний розвиток останніх десятиліть характеризується розширенням політичних можливостей для іноземців та осіб без громадянства. Зокрема, Європейська конвенція про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні (1992 р.) передбачає, що держава повинна забезпечити іноземцям, які проживають на законних підставах, на тих самих умовах, що і власним громадянам, «класичні права» – свободи слова та асоціацій, у тому числі право на створення дорадчих органів при органах місцевого самоврядування. Також передбачається можливість надавати право обирати та бути обраним до органів місцевого самоврядування іноземцям, які на законних підставах проживають на території держави понад п'ять років [2]. Тож після ратифікації цієї конвенції Україна повинна буде внести відповідні зміни до свого конституційного законодавства, надавши більш широке коло політичних прав для іноземців на муніципальному рівні [3, с. 128].

Сучасна історіографія поняття міжнародно-правового становища індивідів характеризується значною увагою до питань міжнародної правосуб'єктності фізичних осіб та не приділяє достатньої уваги розгляду особливостей статусу особи в міжнародному праві в ширшому сенсі. Тим не менш, наукові погляди на статус особи в міжнародному праві як системи закріплених на міжнародному рівні прав та свобод, обов'язків, відповідальності індивіда тощо, становлять основу деяких досліджень категорії правового статусу особи в міжнародному праві. Особливістю висвітлення поняття міжнародно-правового статусу особи у сучасній історіографії є невизначеність переліку структурних елементів даної категорії. Проведений аналіз вітчизняних та зарубіжних праць з даної проблематики свідчить, що визнані міжнародним співтовариством права та свободи індивіда складають єдиний беззаперечний та

найбільш згадуваний елемент досліджуваного поняття у міжнародно-правовій думці сучасності [4, с. 375-376].

Виходячи з вищесказаного, можна стверджувати, що діюче законодавство в основному встановлює за іноземцями, які постійно проживають в Україні, такі ж права в соціально-економічній галузі, як і за громадянами України. Недоліком є те, що ці права не отримали свого систематичного відображення в єдиному профільному законі, яким в даному випадку є Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», що ускладнює їх аналіз, використання та захист.

Особливої уваги в контексті правового статусу іноземців заслуговують питання належності їм політичних прав та обсягу цих прав. Загальноприйнятим підходом вважається наступний: політичні права безпосередньо пов'язані із реалізацією суверенних інтересів держави, а тому можуть в повному обсязі належати лише громадянам цієї держави. Саме ці права складають різницю між правовим статусом громадян та правовим статусом всіх інших осіб, які на законних підставах проживають на території України. Однак все більше вчених, особливо зарубіжних, останнім часом переглядають таку усталену позицію та наголошують на необхідності надання повного доступу до політичних прав тим іноземцям, які прибули на постійне проживання до відповідної країни, тобто – іммігрантам. Такі підходи пов'язуються з тим, що нерозривні зв'язки між поняттям громадянства та розширеними правами поступово розвиваються через поглиблення міграційних процесів, створенням наддержавних об'єднань (наприклад, Європейський Союз), в яких кордони окремих держав стираються, а також з розвитком ідей щодо рівності всіх людей та недопущенням будь-якої дискримінації у всіх галузях життя.

Взагалі право іммігрантів, які протягом тривалого часу проживають на території окремої країни, отримати громадянство цієї країни для доступу до максимально можливого обсягу прав та обов'язків, не завжди є позитивним та бажаним результатом, а іноді навіть і неможливим через складність процедури. Для таких осіб єдиною можливістю повної інтеграції в суспільство тієї країни, в якій вони проживають, є зрівняння їх у правах із власними громадянами. Окрім відповідних наукових розробок в цьому напрямі, на сьогодні прийняті та відкриті для підписання низка міжнародних документів, що вимагають визнання за іноземцями політичних прав. До них відносяться: Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні 1992 року, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року, Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року, Рекомендація Генеральної Асамблеї ООН про політичні права і статус іноземців 1977 року, Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 р. та інші.

На підтвердження положень відповідних міжнародних актів, окремі держави укладають двосторонні договори, за якими на принципах взаємності надають громадянам з інших держав, які більше встановленого строку проживають на території цієї держави, всі права, в тому числі – і політичні.

Загалом, широкий перелік політичних прав і свобод громадян у поєднанні з принципами верховенства права, законності, політичного плюралізму та визнання міжнародно-правових стандартів надає змогу стверджувати, що Конституцією України створено нормативні підвалини для демократичної, плюралістичної (конкурентної) політичної системи, орієнтованої на забезпечення прав і свобод людини [3, с. 129].

Таким чином, правовий статус іноземців та осіб без громадянства можна визначити як сукупність правових норм, що містять основоположні принципи і гарантії, які визначають поведінку іноземців та осіб без громадянства у зв'язку з реалізацією ними прав, обов'язків, свобод та законних інтересів на території України [5, с. 192].

Правовий статус особи без громадянства досить часто прирівнюють до статусу іноземця. Однак він не є ідентичний. На відміну від іноземця, який одночасно перебуває під юрисдикцією двох держав – держави громадянства і держави місцез перебування, особа без громадянства завжди знаходиться виключно під владою останньої – держави [5, с. 193].

Захист прав громадян, у тому числі іноземців та осіб без громадянства належить до одного із найважливіших обов'язків держави, адже права й свободи людини та громадянина є найвищою цінністю та визначається основним критерієм демократичності держави. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства являє собою комплексний правовий інститут, врегульований нормами права, що містить юридично закріплене становище суб'єктів у соціальній системі з гарантованих їм сукупністю прав і обов'язків та гарантій. Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах користуються тими правами і свободами, що і громадяни України. Водночас, в порівнянні з громадянами України, іноземні громадяни та особи без громадянства мають дещо менший обсяг прав, що обумовлено їх правовим статусом. Гарантування іноземцям та особам без громадянства прав і свобод, свідчить про демократичні направлення законодавства України. [5, с. 194].

Розглядаючи питання конституційно-правового статусу іноземців за національним та зарубіжним законодавством в аспекті політичних прав, К. Ю. Чередниченко та О. В. Глинська, зазначають, що українське законодавство передбачає декілька конституційно-правових статусів, які різняться між собою. кожен правовий статус закріплений в нормативно-правовому акті, переважно в законі. розглянемо на прикладах:

- конституційно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства – ці два статуси закріплюються у ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства». у Законі встановлюються підстави та особливості перебування на території України, відповідальність цих осіб та ін.;
- конституційно-правовий статус біженців закріплюється в ЗУ «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». даним Законом встановлюються як права та обов'язки цих осіб, так і зобов'язання держави, на території якої в цей момент перебувають вище вказані категорії осіб;
- конституційно-правовий статус закордонних українців, який визначається ЗУ «Про закордонних українців». Законом встановлюються певні переваги даної категорії осіб перед іншими іноземцями та ін.. Усі іноземці, що на законних підставах перебувають на території України, наділяються певними правами та свободами, а також обов'язками, що закріплюються у конституції України та міжнародно-правових актах. однак, існують певні обмеження, які в більшості стосуються саме політичних прав вказаної категорії осіб. Варто зазначити, що стосовно іноземців встановлюються правові режими, кожен із яких має специфічні особливості [6, с. 757].

Вчені-конституціоналісти також виділяють три режими:

1. Національний режим, при якому відбувається певне зрівняння у правах іноземців та громадян. Даний режим має абсолютний характер.
2. Режим найбільшого сприяння, який зазвичай полягає в наданні іноземцям не всіх прав, якими наділені громадяни, а лише частини.
3. Спеціальний режим, який полягає в наявності в іноземців певних переваг, що встановлюються договорами між заінтересованими державами [6, с. 757].

Отже, варто погодитись з думкою, яку висловлює І. Козинець, що право іноземців – це комплекс норм, що визначають спеціальний статус іноземців та осіб без громадянства. У вузькому значенні – це норми в основному конституційно-правового та

адміністративно-правового характеру, які стосуються відмінностей правового статусу іноземця та осіб без громадянства від правового статусу власних громадян. У широкому значенні – це комплекс усіх норм, що визначають статус іноземця та особи без громадянства в будь-якому відношенні. Він може встановлювати відмінності або урівнювати з вітчизняними громадянами в правовому статусі. Правовідносини з державою встановлюються в силу перебування особи на території відповідної країни, незалежно від її громадянства. Як показує зарубіжний досвід, критерієм міри визнання державою за іноземцями та особами без громадянства здатності мати однакові права зі своїми громадянами, залежить, перш за все, від зацікавленості в розвитку зовнішньоекономічних зв'язків і демократичності влади: чим вищий ступінь того й іншого, тим менше відмінностей держава проводить між власними фізичними і юридичними особами та іноземними [7].

У контексті нашого дослідження доречно також звернутись і до галузевого розуміння правового статусу, зокрема адміністративного. З цього приводу, В. Михайловський, підкреслює, що адміністративно-правовий статус за характером належить до галузевого правового статусу, коли особа наділяється правами залежно від тих правових відносин, у яких вона бере участь, і від галузевого законодавства, яке врегульовує ці суспільні відносини. У теорії адміністративного права немає єдиної думки щодо визначення поняття «адміністративно-правовий статус особи» й основних ознак, елементів цього терміна [8, с. 86].

Поняття «адміністративно-правовий статус особи» не законодавчому рівні не закріплено, однак у доктрині адміністративного права є досить багато думок щодо його визначення [8, с. 86].

Щодо співвідношення правового статусу біженців і внутрішньо переміщених осіб варто зазначити, що права й обов'язки, якими наділяються зазначені особи, досить тісно пов'язані. Однак під час аналізу сучасного законодавства можна зробити висновок, що біженці наділяються більшим обсягом прав, ніж внутрішні переселенці [8, с. 87].

Висновки. Отож, на підставі викладеного вище можемо висновувати, що, проблематика правового статусу є однією з актуальних проблематик сучасної юридичної науки, що набуває особливого значення в умовах, коли Україна будує правову, демократичну і соціальну державу. У загальнотеоретичному аспекті правовий статус надає змогу особі бути носієм прав і обов'язків та ставати учасником певних правовідносин. Водночас, будь-яка особа, як суб'єкт права має власну волю на здійснення дій або утримання від таких, що передбачає її правовий статус.

Список використаних джерел

1. Полховська І. К. Поняття і принципи конституційно-правового статусу особи в Україні. Право і суспільство. 2012. № 4. С. 19–23.
2. Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні від 05.02.1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_318.
3. Гільбурт А. Конституційно-правовий статус громадян та їхніх спільнот у політичній системі України. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 7. С. 125–130.
4. Псьота Т. В. Поняття міжнародно-правового статусу особи в сучасній правовій думці: історіографія проблеми. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2023. Вип. 78: частина 2. С. 372–376.
5. Гулак О. В., Слюсаренко С. В., Позняков С. П. Правовий статус іноземців та осіб без громадянства: теоретико-правові засади. Наукові записки. Серія: Право. 2022. С. 191–195.

6. Чередниченко К. Ю., Глинська О. В. Конституційно-правовий статус іноземців за національним та зарубіжним законодавством в аспекті політичних прав. Молодий вчений. 2018. № 4 (56), квітень. С. 756–759.
7. Козинець І. Порівняльний аналіз нормативних джерел зарубіжних країн про правовий статус іноземців та осіб без громадянства. URL: <http://ir.stu.cn.ua/handle/123456789/12760;jsessionid=A79736C73A05C345CEE7E93AC4A4AD3D>
8. Михайловський В. Загальні засади адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. JURNALUL JURIDIC NAȚIONAL: TEORIE ȘI PRACTICĂ. 2017. APRILIE. С. 85–87.

Порівняння витрат та доходів від виробництва зерна та соняшнику на інноваційних засадах: аналіз ефективності

Димитров Юрій Юрійович², Яценко Євгеній Андрійович³

Опубліковано	Секція	УДК
01.11.2023	Освіта/Педагогіка	378.14

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8177339>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

---

² магістрант, кафедра економіки, економічний факультет, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна, 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 11, <https://orcid.org/0009-0008-6965-2695>

³ магістрант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна, 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 11, <https://orcid.org/0009-0006-0263-9117>